

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΑΓΓΕΛΟΥ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΩΤΕΙΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΝΑΥΣΙΚΑ ΤΣΑΟΥΣΗ
ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΚΟΥΡΟΥΚΛΗ

ΙΕΡΑ ΟΔΟΣ

Κ' οι δυο αρκούδες τότε στα δυο τους σκώθηκαν, βαριά... Η μία, (ήταν η μάνα, φανερά), η μεγάλη, με πλεχτές χάντρες όλο στολισμένο το μέτωπο γαλάζιες, κι από πάνω μιαν άσπρη αβασκαντήρα, ανασηκώθη ξάφνου τρανή, σαν προαιώνιο νά 'ταν ξόανο Μεγάλης Θεάς, της αιώνιας Μάνας, αυτής της ίδιας που ιερά θλιμμένη, με τον καιρόν ως πήρε ανθρώπινη όψη, για τον καημό της κόρης της λεγόταν Δήμητρα εδώ, για τον καημό του γιου της πιο πέρα ήταν Αλκμήνη η Παναγία. Και το μικρό στο πλάγι της αρκούδι, σα μεγάλο παιχνίδι, σαν ανίδεο μικρό παιδί, ανασκώθηκε κ' εκείνο υπάκοο, μη μαντεύοντας ακόμα του πόνου του το μάκρος, και την πίκρα της σκλαβιάς, που καθρέφτιζεν η μάνα στα δυο πυρά της που το κοίτααν μάτια!

Άγγελος Σικελιανός

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Η σονάτα του σεληνόφωτος, Γιάννη Ρίτσου

Η ΠΑΡΕΚΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΡΚΟΥΔΑΣ (στ. 135-160)

Το χωρίο στο οποίο κυριαρχεί η μορφή του καταπονημένου ζώου μπορεί να θεωρηθεί ως μια ενδιαφέρουσα **αλληγορία**. Μαζί με την αρκούδα του Μητσάκη και αυτή του Σικελιανού αποτυπώνουν γλαφυρά το στίγμα της υποταγής, αλλά και της επαναστατικής ρήξης.

Γράφει ο Ανδρέας Καραντώνης, στο Περιοδικό Νέα Εστία «είναι όμως ωραία παράξενο, από κείνα τα παράξενα που συμβαίνουν κάποτε στην *αλχημεία των γραμμάτων*, να βλέπει κανείς πως αυτός ο δογματικός επαναστάτης, έγραψε ένα ωραίο *κείμενο-ποίημα* αποκαρδίωσης, άγονης αναμονής, και τελικά, φιλοσοφημένης δραματικής υποταγής. Κι αυτό το ποίημα που κυματίζει άθυμα ανάμεσα στο ρεαλισμό ενός θλιβερού κόσμου, ιδωμένου σαν φανταστικού (αυτό το σχήμα θα είναι στο εξής η πιο σημαντική ανακάλυψη ή χρήση του Ρίτσου), φτάνει στην ωραιότερη στιγμή του, κι ίσως την ωραιότερη μέσα στην ως τα σήμερα ποίηση του Ρίτσου, στο απόσπασμα, που άξαφνα μας εμφανίζει μια αρκούδα. Είναι η *δεύτερη συμβολική άρκτος* στην ποίησή μας, ύστερα από την κλασική πλέον, την ιερή, την τελετουργική αρκούδα του Σικελιανού της *Ιεράς οδού* - αυτό το τραγικό ζων και *μαρτυρικό σύμβολο της ανθρώπινης δουλείας*.

Φορές-φορές, την ώρα που βραδιάζει, έχω την αίσθηση πως έξω απ' τα παράθυρα περνάει ο άρκουδιάρης με την γριά βαριά του άρκουδα με το μαλλί της όλο αγκάθια και τριβόλια σηκώνοντας σκόνη στο συνοικιακό δρόμο ένα έρημικο σύννεφο σκόνη που θυμιάζει το σούρουπο... Ένας ακόμα συνειρμός και τελικώς μια εικόνα με την οποία η ηλικιωμένη γυναίκα αισθητοποιεί τη σκέψη της.

Από τα πλέον δυναμικά και πολυεπίπεδα σύμβολα της Σονάτας η αρκούδα. Ταυτίζεται με τη Γυναίκα; Οι αναλογίες ανάμεσα στην κόπωση του βασανισμένου ζώου και στον ψυχικό κάματο της Γυναίκας με τα Μαύρα είναι εμφανείς. Η ηλικιωμένη ηρωίδα όμως παραπέμπει σε κάθε άνθρωπο που αισθάνεται δέσμιος των συμβατικών πράξεων και επιλογών.

Η αρκούδα είναι γριά, βαριά, με το μαλλί της όλο αγκάθια και τριβόλια.

Η κούραση της αρκούδας αισθητοποιείται με μια εξαιρετική οπτική εικόνα της σκόνης που σηκώνει στο πέρασμά της. Είναι φυσικό! Η κόπωση στο τέλειωμα της μέρας γίνεται περισσότερο αισθητή. Το ζώο μοιάζει να σέρνει τα κουρασμένα πόδια του στο σκονισμένο δρόμο. Το ίδιο ισχύει και για τους ανθρώπους. Απ την άλλη το σούρουπο είναι η ώρα της περισυλλογής και της αυτοκριτικής.

Στον αντίποδα του μελαγχολικού συμβόλου τα παιδιά *έχουν γυρίσει σπίτια τους για το δείπνο και δέν τ' αφήνουν πιά να βγοῦν έξω μ' όλο που πίσω απ' τους τοίχους μαντεύουν το περπάτημα της γριάς άρκουδας*. Τα παιδιά είναι πλασμένα να σκέφτονται μόνο το παιχνίδι. Για τα παιδιά η αρκούδα είναι ένα διασκεδαστικό θέαμα, ένα θέαμα που τους εξάπτει την περιέργεια. Δεν μπορούν να υποψιαστούν, να κατανοήσουν την αλλοτρίωση που έχει υποστεί.

Η φευγαλέα εικόνα των παιδιών εγκαταλείπεται και ο ποιητής επιστρέφει στο μοτίβο της εγκατάλειψης, της απομόνωσης μέσω της μοναχικής πορείας της αρκούδας στους έρημους δρόμους η οποία *άρκούδα κουρασμένη πορεύεται μες στη σοφία της μοναξιάς της*.

Ανάλογα είναι τα βιώματα της Γυναίκας μέσα στο παλιό, έρημο σπίτι. Η αρκούδα πορεύεται μόνη και η μοναξιά αυτή είναι που την οδηγεί στην σοφία-συνειδητοποίηση της θέσης της. Η «σοφία της μοναξιάς» δεν είναι άλλη από την **αυτογνωσία** που κερδίζει κανείς με το πέρασμα του χρόνου.

Ωστόσο ο ποιητής έχει δίκιο. *Η αρκούδα έχει βαρύνει, δεν μπορεί πιά να χορεύει στα πισινά της πόδια δεν μπορεί να φοράει τη δαντελένια σκουφίτσα της να διασκεδάζει τα παιδιά, τους άργόσχολους τους απαιτητικούς*.

Ο ρόλος που της έχει αναθέσει ο αρκουδιάρης είναι ξένος προς τη φύση της, της έχει επιβληθεί με τη βία και γι αυτό δε τον εκτελεί πρόθυμα, αλλά όντας αναγκασμένη.

Η βαθύτερη επιθυμία της αρκούδας είναι να πάψει να υπακούει στις εντολές του αρκουδιάρη, να παραιτηθεί από την υποχρέωση να διασκεδάζει το φιλοθεάμον κοινό. *Το μόνο που θέλει είναι να πλαγιάσει στο χῶμα αφήνοντας να την πατάνε στην κοιλιά, παίζοντας έτσι το τελευταίο παιχνίδι της, δείχνοντας την τρομερή της δύναμη για παραίτηση, την άνυπακοή της στα συμφέροντα τῶν ἄλλων, στους κρίκους τῶν χειλιῶν της, στην ανάγκη τῶν δοντιῶν της, την άνυπακοή της στον πόνο και στη ζωή*. Η παραίτηση αυτή όμως προϋποθέτει δύναμη, αφού κάθε άνυπακοή του ζώου παραβιάζει το συμφέρον του αρκουδιάρη, από τον οποίο εξαρτάται η επιβίωση της αρκούδας. Κάθε μορφή αντίδρασης άλλωστε απαιτεί δύναμη, κάθε επαναστατική πράξη, μικρή ή μεγάλη συνοδεύεται από συνέπειες.

Εύκολα μαντεύουμε τη Γυναίκα, η οποία έχει καταβληθεί από τον χρόνο και δεν μπορεί να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις που της επιβάλλει ο πολλαπλός και πολυδιάστατος ρόλος της. Πίσω από την αρκούδα που δεν μπορεί να φοράει τη δαντελένια σκουφίτσα της κρύβεται ο λόγος της Γυναίκας με τα μαύρα που, όπως κάθε γυναίκα, προσπάθησε φιλότιμα ν' ανταποκριθεί στις εξαντλητικές απαιτήσεις του κοινωνικού περιβάλλοντος, αναλαμβάνοντας πολυσύνθετους κοινωνικούς ρόλους. Η Γυναίκα για χρόνια υπηρέτούσε τους άλλους, *τα παιδιά, τους άργόσχολους, τους απαιτητικούς*. Ανάλογα και η Γυναίκα με τα Μαύρα θέλει να παραιτηθεί από τον κοινωνικό της ρόλο που λειτούργησε δεσμευτικά. Θέλει να πάψει να ζει μέσω των άλλων και για τους άλλους, έστω κι αν πρόκειται για οικογενειακά πρόσωπα. Η παραίτη-

www.poukamisas.gr

20
ΧΡΟΝΙΑ

φροντιστήρια
ΠΟΥΚΑΜΙΣΑΣ

ΑΓ. ΒΑΡΒΑΡΑ • ΑΓ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
• (ΝΕΟ) ΑΓ. Ι. ΡΕΝΤΗΣ • ΑΙΓΑΛΕΩ
• ΑΜΦΙΑΛΗ • ΓΑΛΑΤΣΙ • ΓΛΥΦΑΔΑ
• ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑ • ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
• ΚΑΛΛΙΘΕΑ • ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΣ
• ΛΑΡΙΣΑ • ΜΕΓΑΡΑ • ΜΟΣΧΑΤΟ
• ΝΕΑ ΣΜΥΡΝΗ • ΝΙΚΑΙΑ • ΠΕΙΡΑΙΑΣ
• ΠΕΡΑΜΑ • ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ

ση της γυναίκας από το πλαίσιο των υποχρεώσεων της προϋποθέτει δύναμη, γιατί συχνά ο κοινωνικός καταναγκασμός γίνεται συνήθεια και βιώνεται ως ασφάλεια και εφησυχασμός.

Η διάθεση της αρκούδας για παραίτηση φτάνει σε τέτοιο σημείο, ώστε να μην υπολογίζει τον θάνατο, έστω και τον αργό. *Γνωρίζει πως με τη σίγουρη συμμαχία του θανάτου -έστω κ'ένος άργου θανάτου- την τελική της άνυπακοή στο θάνατο με τη συνέχεια και τη γνώση της ζωής που άνηφοράει με γνώση και με πράξη πάνω απ' τη σκλαβιά της μπορεί ίσως ν απαλλαγεί από τη σκλαβιά της. Η επανάσταση γίνεται με «γνώση και με πράξη».*

Η σύζευξη θεωρίας και πράξης είναι θεμελιώδης αρχή της μαρξιστικής θεωρίας, αντίστοιχη με τη σύζευξη λόγων και έργων της αρχαιοελληνικής βιοθεωρίας. Η ζωή τότε μόνο καταξιώνεται, όταν όλα όσα είναι θεωρητικά ορθά και λογικά θεμελιωμένα περάσουν από το πεδίο των θεωρητικών αναλύσεων στο πεδίο της πρακτικής εφαρμογής. Τέτοιες μικρές «ανυπακοές», μικρές επαναστάσεις, ανοίγουν το δρόμο για μεγαλύτερους αγώνες που θα οδηγήσουν τον κόσμο μπροστά.

Μα ποιός μπορεί νά παίξει ως τὸ τέλος αὐτὸ τὸ παιχνίδι; Πόσοι αντέχουν την επανάσταση ως το τέλος; Οι ανησυχίες ιδεολογικής και πολιτικής υφής και ο προβληματισμός του ποιητή εκφράζονται με τρόπο αγωνιώδη σε αυτό το ερώτημα.

Είναι δύσκολη η εξέγερση, η επανάσταση μέχρι τέλους, γιατί συχνά συνεπάγεται την απώλεια της ασφάλειας που προσφέρει ένα οριοθετημένο πλαίσιο ζωής. *Για αυτό και ἡ ἀρκούδα σηκώνεται πάλι και πορεύεται ὑπακούοντας στὸ λουρί της, στοὺς κρίκους της, στὰ δόντια της.*

Μέσω της ρητορικής ερώτησης με η Γυναίκα εκδηλώνει την κατανόησή της για την αρκούδα. Η εννοούμενη αποφαιτική απάντηση στην ερώτηση αυτή αναιρεί τις προηγούμενες θεωρητικές θεμελιώσεις και εξιδανικεύσεις αφήνοντάς τες στο στάδιο της δεοντολογίας και της επιθυμίας.

Οι **κρίκοι** στα χείλη της αρκούδας συμβολίζουν τον πολυδιάστατο κοινωνικό και οικογενειακό καταναγκασμό, την «δουλεία» στην οποία έχει εθιστεί ασυνείδητα η Γυναίκα πίσω από το προπέτασμα της προστασίας και της ασφάλειας. Άλλωστε πρόκειται για μια μεγάλη αλήθεια... Η μάχη της επανάστασης δεν κερδίζεται εύκολα, καθώς οι άνθρωποι υπαναχωρούν μπροστά στο άγχος της απώλειας των κεκτημένων.

Τελικά η αρκούδα υπαναχωρεί, **υποτάσσεται** στα δεσμά της και με την μεταστροφή της αυτή προδικάζει την εξέλιξη της Σονάτας, καθώς πιθανολογούμε ότι ούτε και η Γυναίκα τελικά θα τολμήσει να βγει από το σπίτι. Γνωρίζει ότι έζησε όλη της τη ζωή υπηρετώντας πιστά τον κοινωνικό ρόλο που της ανέθεσαν, έχει κατακτήσει την αυτογνωσία, όμως αυτή δεν είναι αρκετή για να δραπετεύσει.

Η γυναίκα παρά την επιθυμία της για εξέγερση επιστρέφει στις υποχρεώσεις της, στα στενά όρια δράσης και ζωής, στη συμβατικότητα *χαμογελώντας με τὰ σκισμένα χείλια της στις πενταροδεκάρες που τις ρίχνουνε τὰ ώραϊα και ἀνυποψίαστα παιδιά, ώραϊα ἀκριβῶς γιατί εἶναι ἀνυποψίαστα καὶ λέγοντας εὐχαριστῶ.*

Στο σημείο αυτό η Γυναίκα υπαινίσσεται τον Νέο, ο οποίος είναι και αυτός ανυποψίαστος, ωραίος, γιατί δεν τον έχει βασανίσει ιδιαίτερα η σκέψη, σε αντίθεση με τον ώριμο άνθρωπο που φέρει τη «σοφία της μοναξιάς», έχει όμως ασχημύνει από το βάσανο και τη φθορά του στοχασμού. «Μονάχοι μας φθειρόμαστε πίοτερο απ' όσο μας φθείρουν τα γεγονότα και ο χρόνος» είπε κάποτε ο ίδιος ο Ρίτσος.

Ποιος ο λόγος όμως να ειπωθεί το ευχαριστῶ;

Γιατί οἱ ἀρκούδες πού γέρασανε τὸ μόνο πού ἔμαθαν νὰ λένε εἶναι: εὐχαριστῶ, εὐχαριστῶ. Οι ευχαριστίες εκπέμπουν μια τρυφερότητα προς τη ζωή, για αυτά τα λίγα, για τις πενταροδεκάρες που αυτή επιφυλάσσει.

Οι αρκούδες που γέρασαν προσφέροντας θέαμα όσο και οι γυναίκες που ξόδεψαν τη ζωή τους υπομένοντας τον καταναγκασμό, τον οποίο θεώρησαν χρέος και ο οποίος με τα χρόνια μετατράπηκε ασυνείδητα σε συνήθεια, έμαθαν να λένε υποτακτικά ευχαριστῶ. Ανάλογα θα αντιδράσει και η Γυναίκα με τα Μαύρα στο τέλος της μακρινής διαδρομής.

Η φράση επιδέχεται και άλλη ερμηνεία, καθώς μπορεί να συσχετιστεί γενικά με τους ηλικιωμένες γυναίκες.

Ίσως ο ποιητής να έχει κατά νου ένα χαρακτηριστικό τύπο γυναίκας που έχει συνηθίσει πάντα να προσφέρει και να χαίρεται μέσα από την διαρκή προσφορά. Αν είναι έτσι, πρόκειται για μια αναφορά γεμάτη τρυφερή κατανόηση.

Παραπέμπουμε και πάλι στο λόγο του Α. Καραντώνη: «Αλλά το γεγονός πως η αρκούδα του Ρίτσου, λεκτικά πιο μεγαλύτερη και πιο βαριά από τη σικελιανή, έρχεται δεύτερη, δεν μειώνει την ποιητική της σημασία, αφού μάλιστα, τούτη η αρκούδα, μετενσάρκωση της γεροντοκόρης στην οποία είχε μετενσαρκωθεί ο Ρίτσος, κρατάει μιαν άλλη στάση μέσα στη ζωή. Δεν είναι ο άβουλος και βασανισμένος δούλος που τον σέρνει αλυσόδετον ο τύραννος Γύφτος (Σικελιανός), αλλά μια ύπαρξη που καρτερικά γέρασε μέσα στη δουλειά, που έχει συνείδηση της θέσης της και της μοίρας της μέσα στη ζωή, που έχει κατακτήσει ένα είδος εσωτερικής ελευθερίας, και που έτσι ήρεμα και καρτερικά πορεύεται προς τον θάνατο, χωρίς να τον έχει αποδεχτεί και σαν αναπόδραστη μοίρα, αφήνοντάς μας να υποψιαστούμε όλα τα ενδεχόμενα μιας τέτοιας ύπαρξης και μιας τέτοιας πορείας. Ακόμα και το ενδεχόμενο μιας εξέγερσης. Άλλωστε, αυτό το «ενδεχόμενο», πάντοτε υποκρύπτεται «τεχνηέντως» στα ποιήματα του Ρίτσου. Είναι, να πούμε, το κρυφό, το πονήρο του χαμόγελο»

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ (1909-1990)

Μια από τις σημαντικότερες και ευγενέστερες μορφές των σύγχρονων ελληνικών γραμμάτων, καταξιώθηκε ως «ο ποιητής της Ρωμοσύνης». Η «Ρωμοσύνη», «Το καπνισμένο τσουκάλι», «Τα 18 λιανοτράγουδα της πικρής πατρίδας» και πάνω από όλα ο «Επιτάφιος» είναι από τα πιο γνωστά ποιητικά έργα του Ρίτσου, αφού μελοποιήθηκαν από τον Μίκη Θεοδωράκη. Άλλες μεγάλες ποιητικές συλλογές του Γιάννη Ρίτσου, που για την προσφορά του στην παγκόσμια λογοτεχνία τιμήθηκε με το βραβείο «Λένιν» είναι: «Τακτέρ» (το πρώτο στα 1934), «Εαρινή συμφωνία», «Ο άνθρωπος με το γαρύφαλλο», «Αγρύπνια», «Η σονάτα του σεληνόφωτος», «Πέρα από τον ίσκιο των κυπαρισσιών», «12 ποιήματα για τον Καβάφη», «Χρυσοθέμια», «Ο αφανισμός της Μήλος», «Μαντατοφόρες» και δεκάδες άλλα. Τα περισσότερα έργα του ο Μονεμβασιτής ποιητής τα έγραψε εν μέσω 40χρονων διώξεων, φυλακίσεων και εξοριών για την ένταξή του στο κομμουνιστικό κίνημα, ιδεολογία που δεν έκρυψε ποτέ. Εξάλλου, η αισθητική, πανανθρώπινη προσέγγιση της κοινωνικής επικαιρότητας συνιστά και τη μοναδικότητά του. Επανάστατης στη ζωή, επαναστάτης, όμως και στο λόγο του. Χρησιμοποίησε ολόκληρο το παραγκωνισμένο λεκτικό οπλοστάσιο του λαού, θάμπωσε με τη μουσικότητα του λυρισμού του και κινητοποίησε όλες τις αισθήσεις είτε γράφοντας για το μέτρο του βοσκού είτε για το άγχος της πόλης είτε για την επιστράτευση των ιδεών.

www.poukamisas.gr

εδώ και **20 χρόνια**, στα Φροντιστήρια Πουκαμισάς, πάνω από **12.500 μαθητές** έκαναν το όνειρό τους πραγματικότητα...

κάν'το κι εσύ !

 φροντιστήρια **ΠΟΥΚΑΜΙΑΣ**